

Παιδεία στον 21ο αιώνα των νέων αντιλήψεων περί γνώσης, ηθικής και αισθητικής

Κωνσταντίνος Γ. Δροσάτος

• [LinkedIn](#)

Καθηγητής Φαρμακολογίας & Συστημικής Φυσιολογίας, Κάτοχος έδρας “ Ohio Eminent Scholar”

Ιατρική σχολή, University of Cincinnati, USA

Αντιπρόεδρος Ινστιτούτου για την Προώθηση Εκπαίδευσης και Έρευνας Τεχνών, Επιστημών και Τεχνολογίας (ARISTEIA)

Περίληψη:

Η σύγχρονη επιστημονική και τεχνολογική πρόοδος, σε συνδυασμό με την αύξηση φαινομένων διαφόρων μορφών πίεσης και βίας, καθιστούν την παιδεία μέσο υψίστης προτεραιότητας για την εξασφάλιση της συνοχής των κοινωνιών του 21^{ου} αιώνα. Το άρθρο προτείνει τις παραμέτρους που χρειάζεται να ληφθούν υπ’ όψιν σε μελλοντικές διαδικασίες εκπαιδευτικών αλλαγών και τον παγκόσμιο ρόλο που μπορεί να έχει η Ελλάδα σε αυτές.

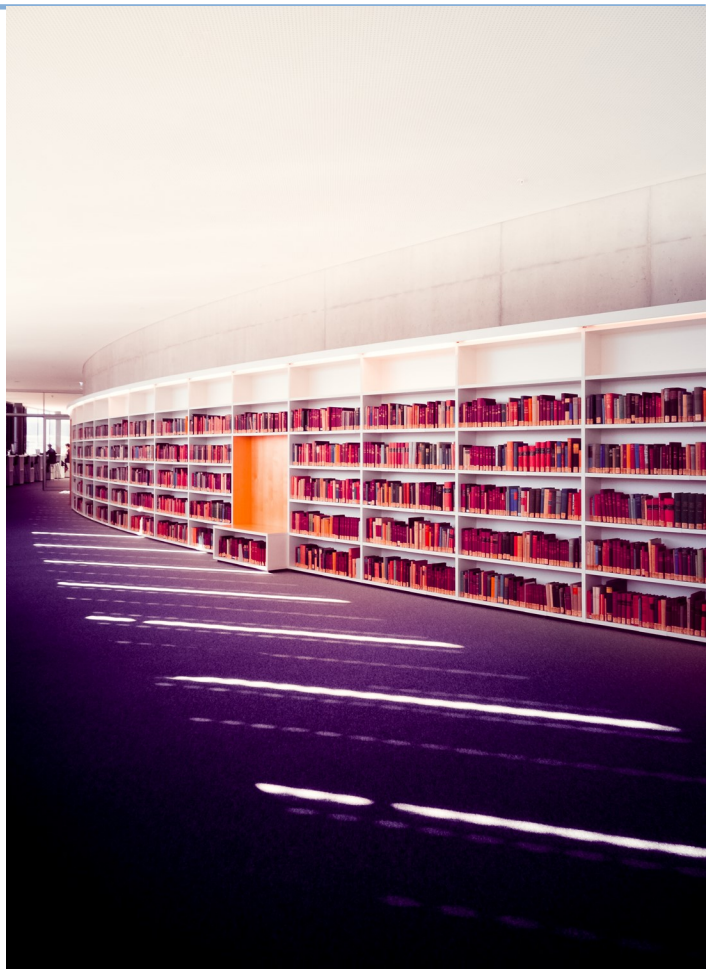
Τα συστήματα παιδείας αποτέλεσαν διαχρονικά ένα εργαλείο για την προσαρμογή της κοινωνίας στις ανάγκες της κάθε εποχής και για τη συστηματική επίλυση προβλημάτων. Ενώ στο παρελθόν η παιδεία υπήρξε προνόμιο των οικονομικά ισχυρότερων κοινωνικών στρωμάτων, τις τελευταίες δεκαετίες έχει γίνει προσβάσιμη σε όλους τους πολίτες των ανεπτυγμένων κοινωνιών και έχει συνδεθεί ποικιλοτρόπως με την καθημερινότητα του μέσου ανθρώπου. Η Ευρωπαϊκή Ένωση στη στρατηγική της για την Ευρώπη 2020 έδωσε σαφή προτεραιότητα στη σύνδεση της εργασίας με την εκπαίδευση. Η επικύρωση της στρατηγικής αυτής ήταν η συνέχεια των συνθηκών του Μάαστριχτ και της Λισαβώνας, στις οποίες για πρώτη φορά στην ιστορία της Ευρωπαϊκής Ένωσης συμπεριελήφθησαν προτάσεις για την αναμόρφωση της παιδείας ώστε αυτή να αποτελέσει κινητήρια δύναμη για την ανάπτυξη στις χώρες-μέλη. Αυτές οι κεντρικές αποφάσεις είχαν σημαντική συνεισφορά στη διαμόρφωση των σύγχρονων οικονομιών των χωρών του λεγόμενου

δυτικού κόσμου, οι οποίες στηρίζονται στην καινοτομία που προέρχεται περισσότερο από τη δημιουργία νέας γνώσης και λιγότερο από μεταπρατικές εφαρμογές προϋπάρχουσας εμπειρίας. Αυτό δημιούργησε μία άνευ προηγουμένου ευκαιρία ώστε μικρότερες χώρες όπως η Ιρλανδία και το Ισραήλ, που επένδυσαν στην παιδεία και την έρευνα να συμμετάσχουν ακόμα και ως πρωταγωνίστριες στην ανάπτυξη συγκεκριμένων τομέων.

Παραδόξως ωστόσο, η ραγδαία ανάπτυξη που ακολούθησε το ρυθμό παραγωγής νέας γνώσης και των εφαρμογών της έχει συμπέσει με τη δημιουργία ενός κόσμου πολλαπλών αντιθέσεων. Για παράδειγμα, η αύξηση του προσδόκιμου επιβίωσης κατά σχεδόν 10 χρόνια την τελευταία 40ετία που επετεύχθη χάρη στην πρόοδο των βιοεπιστημών και της ιατρικής, συνοδεύεται από ενός βαθμού κοινωνική απομόνωση των μεγαλύτερων σε ηλικία ανθρώπων λόγω μειωμένης προσαρμογής στη δυνατότητα χρήσης νέων τεχνολογιών. Αντίστοιχα, η χρήση νέων τρόπων επικοινωνίας επιτάχυνε την αποδοχή της

διαφορετικότητας που φέρνει τα μέλη διαφορετικών εθνοτικών και κοινωνικών ομάδων πιο κοντά, αλλά ταυτόχρονα συνέβαλε στη διάδοση ακραίων ολοκληρωτικών απόψεων. Έτσι, παρά τη γενική αίσθηση αυξημένης έκφρασης μέσω των σύγχρονων «ψηφιακών δημοκρατιών», το 2022 ήταν η πρώτη χρονιά στην οποία τα απολυταρχικά πολιτεύματα στις αναπτυσσόμενες χώρες είναι περισσότερα από τα δημοκρατικά (70 έναντι 63, Δείκτης Μετασχηματισμού Bertelsmann -BTI 2022). Αυτές οι έντονες αντιθέσεις αντικατοπτρίζουν διαδικασίες κοινωνικής τυχαιότητας στην επιλογή μεταξύ διλημάτων που έχουν τεθεί λόγω των ραγδαίων αλλαγών, δημιουργώντας με αυτόν τον τρόπο έναν σταδιακό αλλά σταθερά εξελισσόμενο διπολισμό προς κοινωνικές τάσεις με αντίθετες κατευθύνσεις.

Η πρόοδος στην παραγωγή γνώσης και την ανάπτυξη νέων εφαρμογών αναμένεται να είναι τουλάχιστον εξίσου ραγδαία στις επόμενες δεκαετίες και να επιφέρει αλλαγές που θα αποτελέσουν μεγάλες προκλήσεις για τη συνοχή των κοινωνιών. Η 5^η βιομηχανική επανάσταση είναι προ των πυλών και θα εξελιχθεί παράλληλα με την κλιματική κρίση και την ανάπτυξη της οικονομίας του Διαστήματος. Όλα αυτά θα συμβούν σε ένα σκληρό μαζικών μετακινήσεων αριθμητικά σημαντικών πληθυσμιακών ομάδων λόγω επικράτησης μη βιώσιμων περιβαλλοντικών συνθηκών σε μεγάλες περιοχές αλλά και επαναπροσδιορισμού της αξίας των πλουτοπαραγωγικών πηγών και ενεργειών που θα αποβλέψουν στον έλεγχό τους. Για να αντέξουν οι κοινωνίες των επόμενων δεκαετιών αυτή την πίεση χωρίς συγκρούσεις, θα χρειαστεί να αναμορφώσουν τις εκπαιδευτικές προτεραιότητές τους ώστε να δημιουργούν πολίτες που αφενός θα είναι ανταγωνιστικοί ως προς το πνευματικό και παραγωγικό δυναμικό τους, αφετέρου θα διαθέτουν ισχυρή ψυχική ισορροπία και έντονο

συναίσθημα ανθρωπισμού και αλληλεγγύης.

Η εκπαίδευση των ανθρώπων που θα γεννηθούν μετά το 2030 θα έχει ελάχιστες ομοιότητες με τη σημερινή. Η εκπαιδευτική διαδικασία θα περιλαμβάνει νέες μεθόδους και εργαλεία που θα αλληλεπιδρούν άμεσα με τα ανθρώπινα αισθητήρια και τον νου και θα χρειαστεί να δώσει έμφαση περισσότερο στην ανάκτηση και λιγότερο στη μετάδοση της πληροφορίας. Αυτό θα έχει δυσμενείς συνέπειες στη δημιουργικότητα των ανθρώπων αν δεν γίνει σωστά σχεδιασμένα. Το σχολείο της 5^{ης} βιομηχανικής επανάστασης θα αποτελεί κυρίως χώρο πνευματικής, ψυχικής και συναισθηματικής ωρίμανσης των νέων και λιγότερο μετάδοσης γνώσης. Οι μαθητές θα έχουν τεχνολογικά μέσα που θα τους δίνουν τη δυνατότητα τάχιστα πρόσβασης σε ανεξάντλητο όγκο πληροφοριών που θα χρειάζεται να μάθουν να αξιολογούν και να συνθέτουν. Το πανεπιστήμιο της ίδιας περιόδου θα χρειαστεί να συνδυάσει την

εστίαση σε γνώση ειδικού αντικειμένου με τη δυνατότητα των αποφοίτων του να συνδιαλέγονται και να συνεργάζονται με επιστήμονες όλων των ειδικοτήτων ώστε να μπορούν να κατανοήσουν σε βάθος τα ερωτήματα της εποχής και να βρίσκουν αποτελεσματικές απαντήσεις στα όλο και πιο σύνθετα προβλήματα που θα καλούνται να επιλύσουν.

Η προσαρμογή των φορέων παιδείας στις μελλοντικές ανάγκες εντατικοποίησης της παραγωγής και αξιοποίησης της γνώσης διατρέχει τον κίνδυνο έντονης ψυχικής πίεσης προς τους αποδέκτες της. Αυτό έχει αποδειχθεί στο παρελθόν και από τα περιστατικά παραποίησης ερευνητικών αποτελεσμάτων σε περιόδους μείωσης των χρηματοδοτήσεων που αυξάνει την πίεση προς τους ερευνητές. Σε μία τέτοια περίοδο, όπως το 2006-2011, η ανάκληση δημοσιεύσεων λόγω παραποίησης αποτελεσμάτων στις ΗΠΑ αυξήθηκε κατά 600%. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η εστίαση σε εκπαίδευση που αφορά σε ζητήματα ηθικής αναδεικνύεται σε παράμετρο υψηλής προτεραιότητας για τον σχεδιασμό του χάρτη της παιδείας των επόμενων δεκαετιών. Η έμφαση στην προβολή αρχών ηθικής σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης, με έμφαση στις μικρότερες τάξεις του σχολείου, θα ενισχύσει την ψυχική ισορροπία των μαθητών και κατ' επέκταση την ικανότητά τους να διαχειρίζονται την πίεση και την αποτυχία σε όλη τη διάρκεια της ζωής τους.

Η άσκηση ψυχολογικής πίεσης έχει δυσμενείς επιπτώσεις όχι μόνο στην επιστημονική κοινότητα αλλά σε όλες τις κοινωνικές ομάδες. Είναι χαρακτηριστικό ότι την περίοδο του 2020, στην οποία αυξημένη ψυχολογική πίεση λόγω της εφαρμογής περιοριστικών μέτρων οικιακού εγκλεισμού, για την αντιμετώπιση της πανδημίας COVID-19, τα φαινόμενα ενδοοικογενειακής βίας σε διάφορες περιοχές των ΗΠΑ αυξήθηκαν από

10% ως 30%, η χρήση ναρκωτικών ουσιών κατά 40% ενώ μετά την άρση των περιοριστικών μέτρων η εγκληματικότητα αυξήθηκε κατά 25% και οι αυτοκτονίες κατά 50% σε σύγκριση με το 2019. Η κλιματική κρίση, η επέκταση των πόλεων σε περιοχές όπου ενδιαιοούν ζωικοί πληθυσμοί και η ραγδαία αύξηση στις διεθνείς μετακινήσεις αναμένεται να επιταχύνουν την επανεμφάνιση πανδημιών. Συνεπώς, αντίστοιχες συνθήκες πίεσης θα προκύψουν ξανά τις επόμενες δεκαετίες. Για να αποφευχθεί η επανάληψη φαινομένων βίας και εγκληματικότητας χρειάζεται να δοθεί προτεραιότητα στην προώθηση - από τις κτιριακές δομές μέχρι τα προγράμματα της εκπαίδευσης και τις δράσεις των εκπαιδευομένων - αξιών αισθητικής που αναβαθμίζουν τη συναισθηματική νοημοσύνη και κατ' επέκταση την ποιότητα των ανθρωπίνων σχέσεων και την αλληλοκατανόηση για την αντιμετώπιση φαινομένων βίας και εγκληματικότητας.

Η σύγχρονη και μελλοντική ανάγκη για αναθεώρηση των διαδικασιών παραγωγής της γνώσης και εφαρμογών που προκύπτουν από αυτήν, σε συνδυασμό με την προώθηση αρχών ηθικής και αισθητικής, αποτελεί ευκαιρία για την Ελλάδα να πρωτοπορήσει στη θεμελίωση νέων μοντέλων παιδείας σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης που θα θέσουν στο επίκεντρο τον άνθρωπο του 21^{ου} και του 22^{ου} αιώνα. Η χώρα στην οποία θεμελιώθηκαν αυτές οι αξίες πριν από πολλούς αιώνες οφείλει να αξιοποιήσει αυτήν την παρακαταθήκη και να αδράξει την ιστορική ευκαιρία να πρωταγωνιστήσει στην επαναφορά τους και στη χρήση τους ως ανάχωμα στον κοινωνικό διπολισμό, τις ακραίες εθνικές αντιθέσεις και την κάθε μορφής βία που έχουν ήδη εμφανιστεί και αναμένεται να ενταθούν περαιτέρω στο άμεσο μέλλον.

Photo by [Martin Adams](#) on [Unsplash](#)